

การพัฒนาแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม  
อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

DEVELOPMENT OF A MODEL FOR PROMOTING INDEPENDENT CAREERS FOR THE ELDERLY IN BAN POM  
SUBDISTRICT, PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA DISTRICT, PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA PROVINCE.

พุทธรชาติ แผนสมบุญ<sup>1</sup>, โกศล จิ่งเสถียรทรัพย์ และพระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร

Phutthachat Phaensomboon<sup>1</sup>, Kosol Chungsatienup and Phramaha Prakasit Thitipattikhorn

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email : saha70@gmail.com<sup>1</sup>

Received 28 August 2023; Revised 8 June 2024; Accepted 9 June 2024.



บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) พัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) นำเสนอรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติการ การสังเกต และการสะท้อนผล มีผู้เข้าร่วมวิจัยเป็นผู้สูงอายุในชุมชนที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนด จำนวน 26 คน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การทำสนทนายสนทนา และการสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนา ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า 1) ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการอาชีพอิสระ ร้อยละ 70.21 ระยะเวลาในการพัฒนาอาชีพ 1-2 วัน ร้อยละ 76.95 และรูปแบบการจัดกิจกรรมการพัฒนาอาชีพ เป็นการพัฒนาอาชีพจากภูมิปัญญา ร้อยละ 40.42 2) ผลการศึกษาในการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาประกอบด้วย 5 กระบวนการ ได้แก่ (1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ (2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน (3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ (4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา (5) พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบการเปลี่ยนแปลง 4 มิติ ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน 3) มีเครือข่ายหนุนเสริม 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำสำคัญ : การเสริมสร้างอาชีพอิสระ; อาชีพอิสระ; ผู้สูงอายุ

## Abstract

This research article's objectives are: 1 )To study the needs of the elderly in developing independent careers to generate income, Ban Pom Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. 2) To develop a model for promoting independent careers of the elderly in Ban Pom Subdistrict. Phra Nakhon Si Ayutthaya Province 3 )Presenting a model for promoting independent careers for the elderly in Ban Pom Subdistrict. Phra Nakhon Si Ayutthaya Province The study was conducted by using participatory action research. There are 4 steps involved: planning, action, observation, and reflection. In this research, data were collected through interviews, group discussions, fun conversations, and observation. The research participants were 26 qualified elderly people in the community. The results of the research found that the majority of elderly people want independent careers (70.21 percent), the time period for career development is 1-2 days (76.95 percent), and the format for organizing career development activities is career development from wisdom (40.42 percent). Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, averages and percentages and Qualitative data with content analysis.

Results of the study in developing a model for promoting independent careers for the elderly in Ban Pom Subdistrict. Phra Nakhon Si Ayutthaya Province found that the model for promoting independent careers for the elderly in Ban Pom Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province consists of 5 processes: (1 ) preparing people and preparing data to analyze the ecosystem of elderly careers (2 ) searching for network partners to promote careers in the community (3 ) Set goals for creating independent careers (4 ) Drive independent careers for the elderly through cooking wisdom food (5) Develop the value and meaning of local wisdom food in Phra Nakhon Si Ayutthaya. The results of changes from the model for promoting independent careers for the elderly, Ban Pom Subdistrict, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, found changes in 4 dimensions: 1) discovering the potential of the community and oneself 2) having additional careers within the context of the community 3) Having a supporting network. 4) Sustainable development occurs.

**Keywords:** enhancing independent careers, independent careers, the elderly

## บทนำ

ในภาวะวิกฤตแห่งความผันผวน (Disruption Crisis) และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ทั้งในเชิงมิติสังคมและวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดช่องว่างทางสังคม และความเหลื่อมล้ำทางสังคมทั้งในสังคมเมือง

และในสังคมชนบท โดยความเหลื่อมล้ำดังกล่าวเป็นปัญหาเรื้อรังที่สะท้อนถึงความแตกต่างในการเข้าถึงชีวิตที่มีคุณภาพ การบริการทางสังคม รวมทั้งภาวะความกระจุกตัวของความมั่งคั่งและการกระจายตัวของหนี้สินภาคครัวเรือนก็เป็นปัจจัยหนึ่งด้วย ในการจะแก้ปัญหาต้องให้ครอบคลุมรอบด้านจะต้องให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคม ด้วยการพัฒนาชุมชนในเขตเมืองเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและนำไปสู่เมืองน่าอยู่ โดยภาครัฐต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม (People Participation) ในการแก้ไขปัญหาของเมือง และชุมชน โดยการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกันวางแผน และร่วมตัดสินใจ ตั้งแต่เริ่มต้นนโยบายจนถึงการประเมินผลนโยบาย เพื่อประชาชนจะสามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ ตรงตามความต้องการ และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน (Self Reliance, Puangngam, 2006) สังคมไทยเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์เมื่อปี พ.ศ. 2564 (National Statistical Office, 2024) และรัฐได้กำหนดให้สังคมสูงอายุเป็นวาระแห่งชาติและให้ความสำคัญกับประเด็นการจ้างงานผู้สูงอายุเพื่อให้รู้สึกว่ามีคุณค่า โดยตั้งเป้าไว้ปี 2564 ผู้สูงอายุจำนวน 1.95 แสนคนมีงานทำ (Department of Mental Health 2024)

ในสังคมกึ่งเมือง เฉกเช่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกจากจะเป็นเมืองมรดกโลก อยุธยายังมีสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งการท่องเที่ยว โบราณสถาน ตลอดจนตลาดน้ำชุมชน ทำให้มีต้นทุนทรัพยากรที่มั่งคั่งที่ผู้สูงอายุสามารถถูกจ้างงาน หรือทำอาชีพอิสระได้ ดังนั้นการพัฒนาให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพิงตนเองได้อย่างมีศักยภาพภายใต้ภูมิปัญญาและทรัพยากรที่มีอยู่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง จากสถานการณ์ปัญหาและความต้องการอาชีพของผู้สูงอายุในชุมชน ทำให้เกิดการตั้งคำถามกับชุมชนว่า การสร้างเสริมรายได้ของผู้สูงอายุจะยั่งยืนต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้าง สิ่งที่ทำอยู่เป็นการลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจของชุมชนได้จริงหรือไม่ แม้ผู้สูงอายุในชุมชนจะทำการสำรวจทุนชุมชน ทุนทรัพยากรมนุษย์ ก็ไม่สามารถขับเคลื่อนให้ไปสู่ความยั่งยืนได้ จึงทำให้ชุมชนกลับมาทบทวนแผนชุมชนใหม่ ผ่านกระบวนการคิดแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุคือ “คุณภาพชีวิต ในทุกมิติ” ทั้งมิติด้านกายภาพ มิติด้านสังคม มิติด้านจิตใจ และมิติด้านปัญญา หรือภาวนา 4 (กาย ภาวนา-ศีลภาวนา-จิตภาวนา-ปัญญาภาวนา) (Phaensomboon, 2023) เมื่อประเด็นคุณภาพชีวิตเป็นเป้าหมายใหญ่ ซึ่งจากการทำเวทีชุมชน พบประเด็นการขับเคลื่อนที่สำคัญ ได้มีการค้นพบศักยภาพที่เป็นทุนทางภูมิปัญญาพระนครศรีอยุธยาหลายด้านเช่น ภูมิปัญญาด้านศิลป วัฒนธรรม ประเพณี สถาปัตยกรรม ทัศนกรรม และด้านเกษตรกรรม (Khongpradit, 2015) ทำให้เกิดการทบทวน ภาพรวมของชุมชนบ้านป้อมว่ามีภูมิปัญญาด้านใดบ้างที่ผู้สูงอายุในชุมชนสามารถนำมาเป็นจุดแข็งแก้ปัญหา pain point ของตนเอง ดังนั้นโจทย์วิจัยของชุมชนผู้สูงอายุบ้านป้อม เกิดขึ้นจากปัญหาที่เป็นช่องว่างของอาชีพ ที่ต้องเป็นอาชีพจากภูมิปัญญาดั้งเดิมโดยใช้ศักยภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่ และฐานทรัพยากร ฐานภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยาเดิมเป็นการต่อยอดนำไปสู่การพัฒนาอาหารภูมิปัญญาให้เป็นอาหารสุขภาพที่ตอบโจทย์สังคมในยุคปัจจุบัน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้เห็นว่าผู้ร่วมวิจัย และผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการใช้กระบวนการวิจัยในการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุเป็นการพัฒนาความรู้ ความสามารถของผู้ร่วมวิจัยให้เพิ่มพูนขึ้น เพื่อให้เกิดการสร้างเสริมอาชีพบนฐานทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจการพัฒนารูปแบบการสร้าง

เสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ในพื้นที่ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยอาศัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ในการขับเคลื่อนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

### วิธีดำเนินการวิจัย

ในการนำเสนอผลการวิจัยครั้งนี้ เป็นการนำเสนอในส่วนของสาระสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามวงจรปฏิบัติการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จนนำไปสู่การสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

**พื้นที่ดำเนินการวิจัย** ได้แก่ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้ เนื่องจากผู้ร่วมวิจัยมีประสบการณ์เป็นนักวิจัยชุมชน ทั้งจากโครงการวิจัยที่ทำร่วมกับโหนดพระนครศรีอยุธยา และการฝึกฝนอบรมเป็นนักวิจัยจากหน่วยงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง และผู้ร่วมวิจัยมีความต้องการในการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ รวมถึงมีความยินดีเข้าร่วมเป็นผู้ร่วมวิจัยและให้ความร่วมมือในการดำเนินการวิจัยในแต่ละกิจกรรมเป็นอย่างดี

**ผู้ร่วมวิจัย** ผู้ร่วมวิจัยในครั้งนี้ใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้สูงอายุในพื้นที่ มีคุณสมบัติตามที่กำหนด ดังนี้ 1) เป็นผู้ที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ 2) มีคุณสมบัติเบื้องต้นตามแบบสำรวจความต้องการประกอบอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ 3) เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในตำบลบ้านป้อม 4) เป็นผู้อ่านออกเขียนได้ และสามารถสื่อสารกับบุคคลอื่นได้ 5) เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน เนื่องจากการดำเนินการวิจัยอาศัยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในระหว่างดำเนินการนั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่ม ทั้งในฐานะผู้ร่วมกิจกรรมและผู้ให้ข้อมูล และ 6) มีความสมัครใจเข้าร่วมการวิจัยตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย โดยผู้เข้าร่วมวิจัยในครั้งนี้จำนวน 26 คน

**ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย** การสร้างและพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะเวลาดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาความต้องการอาชีพของผู้สูงอายุในชุมชน โดยนำผลจากการศึกษาในระยะที่ 1 เป็นแนวทางในการวางแผน กำหนดกิจกรรมในการศึกษาในระยะที่ 2

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม แบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรกศึกษาความต้องการอาชีพของผู้สูงอายุในชุมชน จากนั้นรับสมัครผู้

ร่วมวิจัย ที่เป็นผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อเข้าเป็นผู้ร่วมวิจัยตามคุณสมบัติที่กำหนด ช่วงที่ 2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันกำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องการ วางแผนการดำเนินกิจกรรม การปฏิบัติกิจกรรมตามแผนที่ได้วางร่วมกัน โดยการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ร่วมวิจัย รวมถึงร่วมกันสังเกต สะท้อนผล และปรับปรุงแผนการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจนกระทั่งเกิดการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุที่ผู้ร่วมวิจัย และรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม โดยในระยะที่ 2 นี้ ผู้วิจัยดำเนินการทั้งสิ้น 3 วนรอบ

เมื่อเสร็จสิ้นวนรอบของการวิจัยที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเห็นว่ากระบวนการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม ของผู้ร่วมวิจัยทำให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับการพัฒนา เพิ่มพูนศักยภาพของตนเอง เกิดแนวทางในการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุที่นำไปสู่การสร้างและพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ จากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ทั้งนี้หลังจากดำเนินการวิจัยทั้ง 2 ระยะแล้ว ผู้วิจัยได้ถอนตัวออกจากพื้นที่วิจัย เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยได้ดำเนินการต่อไปเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และเกิดการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ โดยผู้วิจัยจะทำหน้าที่เป็นผู้ให้การช่วยเหลือ แนะนำตามความเหมาะสม ซึ่งผู้ร่วมวิจัยสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้โดยอาศัยกระบวนการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินการได้ด้วยตนเองและกลุ่มของผู้ร่วมวิจัย สามารถขับเคลื่อนการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุได้อย่างเป็นรูปธรรม และมีแนวโน้มนำไปสู่ความยั่งยืน

**การเก็บรวบรวมข้อมูล** การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยออกแบบการวิจัยเป็น 3 ขั้นตอนคือ 1) การเตรียมการก่อนปฏิบัติการวิจัย 2) การดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และ 3) การสรุปผลการวิจัย โดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม สุนทรียสนทนา โดยมีแนวคำถามสำหรับเก็บข้อมูลในแต่ละประเด็น เช่น แนวคำถามเชิงลึก แนวคำถามการสะท้อนผลการศึกษา ปฏิบัติ แนวคำถามการสนทนากลุ่ม เป็นต้น และมีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้มาซึ่งข้อมูลที่ครบถ้วน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยดำเนินการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการวิเคราะห์กิจกรรมที่ประสบความสำเร็จและผลลัพธ์จากกิจกรรมสังเคราะห์ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากการดำเนินกิจกรรมทั้ง 3 วนรอบ โดยเชื่อมโยงกับกระบวนการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ

**การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล** ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล 2 วิธี ได้แก่ 1) การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ดังนี้ วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่า 1 วิธี โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในขณะทำการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ตรวจสอบโดยใช้แหล่งข้อมูลมากกว่า 1 แหล่ง ได้แก่ จากผู้ร่วมวิจัย และผู้ให้ข้อมูลหลัก และจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้ร่วมวิจัย 2) การสะท้อนข้อมูลกลับไปยังผู้ให้ข้อมูล ในขณะที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยเมื่อทำการสัมภาษณ์ประเด็นหนึ่ง ได้ทำการพักการสนทนาและทบทวนคำตอบที่ให้ผู้ข้อมูล เป็นการตรวจสอบว่าคำตอบที่ผู้วิจัยเข้าใจนั้นถูกต้องและสอดคล้องกับที่ผู้ร่วมวิจัยต้องการ

สื่อสารหรือไม่ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามหนังสือรับรองการวิจัย หมายเลข ว.327/2565

## ผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อแรกเพื่อศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพอิสระเพื่อสร้างรายได้ ตำบลบ้านป้อม ในช่วงก่อนการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการอาชีพอิสระ ร้อยละ 70.21 ระยะเวลาในการพัฒนาอาชีพ 1-2 วัน ร้อยละ 76.95 และรูปแบบการจัดกิจกรรมการพัฒนาอาชีพ เป็นการพัฒนาอาชีพจากภูมิปัญญา ร้อยละ 40.42

ในช่วงที่ 2 การดำเนินการวิจัยในระยะปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม โดยดำเนินการ 3 วงรอบ ที่มาจากการดำเนินการโดยผู้ร่วมวิจัยเป็นหลัก ตั้งแต่การระบุปัญหา วางแผน ลงมือปฏิบัติ และการสะท้อนผล เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในวงรอบต่อไป สามารถนำมาสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ และผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง ได้รูปแบบที่ประกอบด้วย 5 กระบวนการ ได้แก่ (1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ (2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน (3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ (4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา (5) พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา และผลการศึกษาผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ พบการเปลี่ยนแปลง 4 มิติ ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน 3) มีเครือข่ายหนุนเสริม 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนำเสนอรายละเอียดต่อไป

**1. ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา** ประกอบด้วย 5 กระบวนการ ได้แก่ (1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ (2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน (3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ (4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา (5) พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา โดยทั้ง 5 กระบวนการจะมีอารมณ์ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนกระบวนการ เช่น ความคิด ความรู้สึก เจตคติที่ดีต่อการทำอาชีพเสริมด้านอาหารภูมิปัญญาพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น ซึ่งส่งผลให้เกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน 3) มีเครือข่ายหนุนเสริม 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนำเสนอรายละเอียดต่อไป

**1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพอิสระผู้สูงอายุ** วิเคราะห์สถานการณ์ผู้สูงอายุในชุมชน และวิเคราะห์ตนเอง ซึ่งการวิเคราะห์ตนเองมีหลายวิธี ทบทวนองค์ความรู้ ทบทวนภูมิปัญญาของชุมชนและตนเอง เป็นการให้ผู้ร่วมวิจัยได้กลับมาตระหนักถึงความรู้ความสามารถของชุมชนและตนเอง พร้อมทั้งตระหนักถึงภูมิปัญญาของชุมชนด้วย เพื่อนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมอาชีพอิสระต่อไป “พอมาทำโครงการนี้เห็นภาพในใจแล้วว่า อาชีพอิสระเราสามารถทำได้ และเป็นการเพิ่มรายได้ให้

ครอบครัว แต่ต้องมาจากความต้องการของเราจริงๆ ดังนั้นเราไม่ต้องรอการส่งเสริม เราต้องมาคิดร่วมกันมาทำร่วมกัน” Participant 6 “จริงๆ อาชีพอิสระของเราจะเป็นอะไรก็ได้ ที่เราทำแล้วทำได้ตลอดทำแล้วเกิดคุณค่า มีความหมายทางจิตใจของพวกเขา ไม่ใช่แค่การสานตระกร้า ทำกระเป๋า เพราะมาหลายครั้งแล้วแต่ก็ไม่เกิดอาชีพเป็นรูปธรรม” Participant 10

2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพอิสระในชุมชน เพื่อให้มีการกำหนดเป้าหมาย บทบาท และทำการวางแผนในการไปสู่เป้าหมายแบบเสริมกัน “จากเวที เห็นภาพการทำงานซ้อนกัน ที่นี้เราก็บอกเค้าว่าถ้าต่อไปจะมีการส่งเสริมอะไร หากลงมาคุยกับชุมชนก่อน โดยการตั้งวงทำเวทีแบบนี้ จะได้เข้ามาส่งเสริมตรงกับความต้องการของพวกเขา” Participant 3

3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ หลังจากที่อยู่ร่วมวิจัยได้ค้นหาศักยภาพของชุมชน จึงกำหนดเป้าหมายร่วมกันด้วยเมนูอาหารภูมิปัญญา 5 ตำรับ พร้อมทั้งมีการพัฒนาสูตรที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ “หลังจากที่ทำแผนชุมชน วิเคราะห์ชุมชน ก็ได้รู้ว่าจริงๆเรามีทุนทางภูมิปัญญามากมาย และสิ่งที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุกลุ่มของเราก็คือ การทำอาหารภูมิปัญญา โดยเมนูอาหารบางเมนูก็ไม่สามารถเจาะเจอได้ในชีวิตประจำวัน ทำเป็นแต่คนรุ่นเก่า คนรุ่นใหม่ไม่รู้จักแล้ว คนรุ่นเก่าบางคนอาจทำไม่เป็นแต่กินเป็น เราจึงสรุปร่วมกันว่าในการทำอาชีพอิสระของเราจะทำผ่านอาหารภูมิปัญญา” Participant 2

4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการลงมือทำอาหารภูมิปัญญา จากการกำหนดเป้าหมายและวางแผนเพื่อเกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ โดยลงมือทำและนำไปขายในโอกาสต่างๆ ได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านอาหารภูมิปัญญาให้แก่กันและกัน เป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน “ได้รู้เทคนิคการทำกับข้าวภูมิปัญญา รู้ขั้นตอน รู้ว่าอะไรควรใส่ก่อน อะไรควรใส่หลัง แม้อาหารหลายชนิดจะใช้วัตถุดิบหลักเหมือนกันคือ สามเกลอ คือ รากผักชี พริกไทยขาว กระเทียมเหมือนกัน แต่ขั้นตอนในการทำอาหารไม่เหมือนกัน บางเมนูอาหารเอาไปผัดกับน้ำเปล่า บางเมนูอาหารเอาไปผัดกับกะทิ” Participant 21 “เรื่องต้นทุนการผลิตการวางแผนต่างๆ เราอาจจะยังไม่ถึงกับเป็นธุรกิจ เราก็มียุทธศาสตร์ทำบัญชีรายรับรายจ่ายต่างๆ เงินตั้งต้นของเราก็มาจากเงินออมเพื่อการประกอบอาชีพอิสระที่เราทำมาตั้งแต่ทำงานวิจัยปีที่ 1 เป็นต้นทุนของกลุ่ม” Participant 4

5) พัฒนาคคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ในการยกระดับอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการและพัฒนาเป็นเมนูอาหารเพื่อสุขภาพเพื่อตอบโจทย์คนรุ่นใหม่ที่ห่วงใยใส่ใจสุขภาพ 3 เมนู ทำการวิเคราะห์ คุณค่าทางโภชนาการและทดสอบการยอมรับของผู้บริโภคด้วยการทำ sensory analysis เมนูละ 3 สูตร

## 2. ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากรูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญใน 4 ด้าน ดังนี้ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน 3) มีเครือข่ายหนุนเสริม 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนำเสนอรายละเอียดต่อไปนี้

1) **ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง** คือการที่ผู้ร่วมวิจัยค้นพบตนเอง ว่ามีศักยภาพของพื้นที่และภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่มีมาแต่ดั้งเดิม ทำให้เกิดแรงขับเคลื่อน และแรงจูงใจในการประกอบอาชีพเสริมจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนที่มีอยู่ ทั้งนี้ผู้ร่วมวิจัยได้สะท้อนการเปลี่ยนแปลงในมิติการค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง “การทำแผนชุมชนครั้งนี้ทำให้ เราพบตัวตนของชุมชนจริงๆ เรามีของดีในด้านภูมิปัญญาด้านอาหารของพระนครศรีอยุธยา ที่มีอาหารหลากหลายอย่าง เราจะทำและทดลองเป็นอาชีพเสริมของกลุ่มผู้สูงอายุ” Participant 24

2) **มีอาชีพอิสระภายใต้บริบทชุมชน** เป็นการทำอาชีพอิสระที่มาจากความต้องการของชุมชน จากการระดมความคิดร่วมกันของคนในชุมชน เป็นอาชีพที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม เป็นความรู้เดิมของชุมชน ทำให้เกิดการเห็นคุณค่าของตนเอง เกิดความสุขจากการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุ “เรื่องภูมิปัญญาอยุธยาเราเด่นเลยมีหลายอย่าง แล้วเราก็มาลงตัวที่อาหารภูมิปัญญา พอมาตรงนี้ทุกคนรู้สึกสนุกเลย ความคิดฟุ้งกระจัดได้มาเกือบ 30 เมนูอาหารทั้งคาวและหวาน” Participant Participant 7

3) **มีเครือข่ายหนุนเสริม** จากการเข้าร่วมวิจัยทำให้ผู้ร่วมวิจัยสามารถเข้าถึงเครือข่ายที่ดำเนินการด้านการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ เป็นการสร้างโอกาสให้เกิดการทำงาน ส่งเสริม สนับสนุนอย่างครบวงจรในการรวมกลุ่มของผู้ร่วมวิจัยในการประกอบอาชีพอิสระ มีเครือข่ายระดับองค์กร เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการหนุนเสริมทั้งด้านทรัพยากร องค์ความรู้ และเป็นพี่เลี้ยงสำหรับการปฏิบัติกิจกรรมของกลุ่ม “ตอนนี้เรามีมหาลัยมหาจุฬามาเป็นพี่เลี้ยงคอยช่วยประสาน และคอยดูแลเราตลอด เราก็มีเครือข่ายมากขึ้นกว่าตอนแรกมาก ทำให้การทำอาชีพอิสระของเราครบวงจรจากต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เพราะมีพี่เลี้ยงหนุนเสริมหลายระดับ” Participant 9

4) **เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน** ในมิติการพึ่งพาตนเอง การที่ผู้ร่วมวิจัยสามารถขับเคลื่อนการประกอบอาชีพเสริมด้วยกระบวนการวิจัยได้ด้วยตนเอง ทำให้มีความเข้าใจบทบาทของภาคีเครือข่าย มีความสามารถในการค้นหาปัญหา ระบุปัญหา วางแผนดำเนินการ และสามารถสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การสะท้อนผล และการปรับปรุงการปฏิบัติการทำอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ “ตอนนี้พวกเราสามารถทำอาหารภูมิปัญญาได้แล้ว มีทักษะในการทำ เรียนรู้ขั้นตอนวิธีการและเคล็ดลับของอาหารภูมิปัญญา จนพัฒนามาเป็นเมนูสุขภาพเพื่อให้คนรุ่นใหม่ที่เค้าสนใจดูแลสุขภาพได้มีโอกาสกินอาหารของเรา ทำให้เรามีตัวเลือกมากขึ้นมากกว่าการทำอาหารภูมิปัญญาแบบเดิม เมนูเดิมก็จริงแต่มีสูตรที่แตกต่างกัน ซึ่งตอนนี้เราสามารถทำได้ด้วยตัวเองแล้ว” Participant 14

### สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอการอภิปรายเป็น 2 ตอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

**ตอนที่ 1 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา** เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุและผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง จากการสังเคราะห์พบว่า ประกอบด้วย 5 กระบวนการสำคัญ ได้แก่

**เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศน์อาชีพผู้สูงอายุ** เป็นการทบทวนตนเอง-เห็นจุดอ่อนของตัวเอง โดยการประเมินตนเองนั้นเพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนาไปสู่เป้าหมาย ดังแนวคิดการเปลี่ยนแปลงด้วยความตั้งใจ ของ Boyatzis (2006) ที่กล่าวถึงการจุดประกายความปรารถนาในการเปลี่ยนแปลง และการเผชิญหน้ากับตัวตนที่แท้จริง (Real self) เป็นการค้นหาตัวตนในอุดมคติ (Idea self) ซึ่งเป็นภาพแห่งความต้องการหรือเป้าหมายที่บุคคลหนึ่งสามารถจะไปถึงได้ การเผชิญหน้ากับตัวตนที่แท้จริงด้วยการวิเคราะห์จุดแข็งที่ต้องการคงไว้ และวิเคราะห์จุดอ่อนที่มีอยู่ การวิเคราะห์หาตัวตนที่แท้จริงอาศัยสติ การตระหนักรู้ในตนเอง และความเต็มใจ รวมทั้งเปิดใจกว้างที่จะให้โอกาสกับสิ่งใหม่ที่จะเข้ามา และเชื่อว่าทุกคนสามารถพัฒนาความสามารถของตนเองได้

**ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน** เพื่อให้มีการกำหนดเป้าหมาย บทบาท และวางแผน ในการไปสู่เป้าหมายแบบเสริมกันของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมอาชีพอิสระในชุมชนจะต้องครบทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ดังเช่น Junprasert et al. (2016) ความหมายของเครือข่ายหมายถึง ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเป็นตาข่าย หรือการทำงานร่วมกันโดยมีการประสานกันเหมือนตาข่าย ในงานวิจัยนี้พบเครือข่ายความร่วมมือในการส่งเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ โดยเครือข่ายภายในชุมชนประกอบด้วย วัด ผู้นำชุมชน ประชาชน ชาวบ้าน ที่มีความรู้ทางวัฒนธรรมอาหารภูมิปัญญา ตัวแทนชาวบ้าน และเครือข่ายความร่วมมือภายนอกชุมชน สอดคล้องกับ Vijitpanya et al. (2017) ความสำคัญของเครือข่ายเป็นตัวบ่งชี้ถึงผลสัมฤทธิ์ความร่วมมือของประชาชนและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนในมิติต่างๆ โดยพลังของเครือข่ายมีความสอดคล้องกับทุนทางสังคม โดยมีจุดเริ่มต้นในระดับปัจเจกเป็นอันดับแรก ซึ่งเรื่องจากใจที่ต้องการเป็นผู้ให้ รวมถึงศักยภาพในตนเองเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด

**กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ** ด้วยเมนูอาหารภูมิปัญญา 5 ตำรับ พร้อมทั้งมีการพัฒนาสูตรร่วมกันของผู้ร่วมวิจัย เพื่อให้ได้สูตรที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เสริมพลังกลุ่มผู้ร่วมวิจัยด้วยการศึกษาดูงานที่ตลาดน้ำคลองลัดมะยม สอดคล้องกับแนวคิดการเสริมพลังของ Wallerstein et al. (1988) ได้ทำการสอนให้ผู้คนอ่านและเขียนหนังสือได้ด้วยการให้ผู้เรียนร่วมกันพูดอภิปรายในประเด็นปัญหาที่ประสบอยู่ และมีความสนใจวิธีการดังกล่าว นอกจากทำให้บุคคลได้เรียนรู้วิธีการพูดอ่านและเขียนหนังสือได้แล้ว ยังทำให้บุคคลเข้าใจปัญหาของตนเองเห็นความสามารถของตนเอง เห็นความเป็นไปได้ในการร่วมแก้ไขอุปสรรค ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการกระทำการร่วมในการแก้ไขปัญหา และการเปลี่ยนแปลงชุมชนและสังคมที่ตนอยู่ให้ดีขึ้น โดยแนวคิดการเสริมพลังจะเน้นการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับบุคคล และส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ Inthapanya et al. (2021) จัดให้มีการศึกษาดูงานให้กับกลุ่มผู้สูงอายุเกี่ยวกับการสร้างอาชีพที่สนใจเพื่อนำมา เป็นต้นแบบในการบริหารงาน และสร้างอาชีพภายในกลุ่ม

**ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา** เป็นการสร้างประสบการณ์การทำอาหารภูมิปัญญาของผู้ร่วมวิจัย โดยการลงมือทำและขายในงานต่างๆ สอดคล้องกับ Thakairaj et al. (2015) เกี่ยวกับศักยภาพผู้สูงอายุในการทำงาน พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสามารถในการทำงานต่างๆ ได้ ทั้งในลักษณะของการทำงานเพื่อหารายได้และการทำงานให้กับสังคม และลักษณะของงานที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่

ถนัดคือ งานเกี่ยวกับการค้าขาย และงานช่างฝีมือประเภทต่างๆ นอกจากนี้ผู้ร่วมวิจัยได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านอาหารภูมิปัญญาให้แก่กันและกัน เป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ในการประกอบอาชีพอิสระของผู้สูงอายุด้านการทำอาหารภูมิปัญญา เพื่อเป็นแนวทางในการเพิ่มรายได้ให้กับผู้สูงอายุ สอดคล้องกับ Phangnaren (2021) and Thakairaj et al. (2015) ได้เสนอแนวทางดำเนินการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุ ดังนี้ 1) ควรให้ผู้สูงอายุได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างอาชีพหรือร่วมทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งกับกลุ่มอาชีพให้มากขึ้นซึ่งเป็นวิธีที่สามารถสร้างให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกว่าเป็นกิจกรรมที่เขามีสวนทำทำกิจกรรมเกิดขึ้นและจะให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมมากขึ้น 2) ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดกิจกรรมตามความสนใจหรือความถนัดของผู้สูงอายุ และต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้สูงอายุจะได้รับด้วย เพราะจะส่งผลต่อระดับความสามารถในการที่จะเรียนรู้และประสบความสำเร็จในอาชีพที่ผู้สูงอายุพึงพอใจ 3) ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้สูงอายุ ที่จะต้องมีระบบการจัดการที่เชื่อมโยงกันกับการสร้างอาชีพอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม 4) ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องให้การสนับสนุนส่งเสริมการแก้ไขปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุโดยมีมาตรการปฏิบัติพื้นฐานที่สอดคล้องและเอื้อให้เกิดระบบการดำเนินงานที่ดี

**พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ และทดสอบการยอมรับทางประสาทสัมผัส** เป็นแนวทางในการส่งต่ออาหารภูมิปัญญาไปยังคนรุ่นหลัง ในหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ 1) ปลูกฝังผ่านครอบครัว 2) ปลูกฝังผ่านสถานศึกษา 3) ปลูกฝังผ่านสถาบันศาสนา สอดคล้องกับ Junprasert et al. (2016) การส่งวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่ เป็นกระบวนการสืบสานวัฒนธรรมที่จะทำให้อาหารภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรมอาหารของผู้สูงอายุบ้านป้อมตำรงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป และ Thakairaj et al. (2015) ได้อธิบายถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับคนรุ่นใหม่โดยผ่านการทำของเล่นพื้นบ้าน (จากภูมิปัญญา) และทำให้คนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจที่จะรับการถ่ายทอดภูมิปัญญามีลักษณะโดดเด่นและมีแนวทางในการพัฒนาด้านอาชีพได้ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีรายได้เสริมจากการทำกิจกรรมและเกิดการบูรณาการแผนงานกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ Budseeta (2022) กล่าวว่า กิจกรรมเสริมรายได้ยังเป็นกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุควรมีศักยภาพในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมเป็นสิ่งที่สำคัญ เช่น กิจกรรมการเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา กิจกรรมการเสริมรายได้

## **ตอนที่ 2 ผลลัพธ์จากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**

จากการศึกษาพบผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง 4 มิติ ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทชุมชน 3) มีเครือข่ายหนุนเสริม 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนต่อไป

1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง คือการที่ผู้ร่วมวิจัยค้นพบตนเอง ว่ามีศักยภาพของพื้นที่และภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่มีมาแต่ดั้งเดิม ทำให้เกิดแรงจูงใจ ความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของตน เป็นกลไกธรรมชาติที่อยู่ในตัวบุคคล ผู้ร่วมวิจัยมีอิสระในการคิด การตัดสินใจ เกิดความภาคภูมิใจ เกิดการเห็นคุณค่าของตนเอง และเกิดการพัฒนาตนเอง ซึ่งเทียบเคียงได้กับแนวคิดศักยภาพ ของ Chen และ Chang (2010) ที่กล่าวถึง

องค์ประกอบที่สำคัญของศักยภาพ 2 ส่วน คือ 1) ศักยภาพที่ปรากฏให้เห็น (visible) และ 2) ศักยภาพที่แฝงอยู่ (Hidden) ได้แก่ ลักษณะส่วนบุคคล ซึ่งหมายถึงลักษณะเฉพาะของบุคคลในแง่ความคิด ความเชื่อแห่งตน (Self-Concept) แรงขับจากภายใน (Motive) และอุปนิสัย (Traits) โดยศักยภาพของผู้ร่วมวิจัยสามารถมองเห็นได้ทั้งศักยภาพที่มองเห็นและศักยภาพที่แฝงอยู่ โดยเฉพาะศักยภาพทางสติปัญญาของผู้ร่วมวิจัย ที่สะท้อนกระบวนการคิดบนฐานการวิจัยชุมชนและภายใต้บริบทของชุมชน

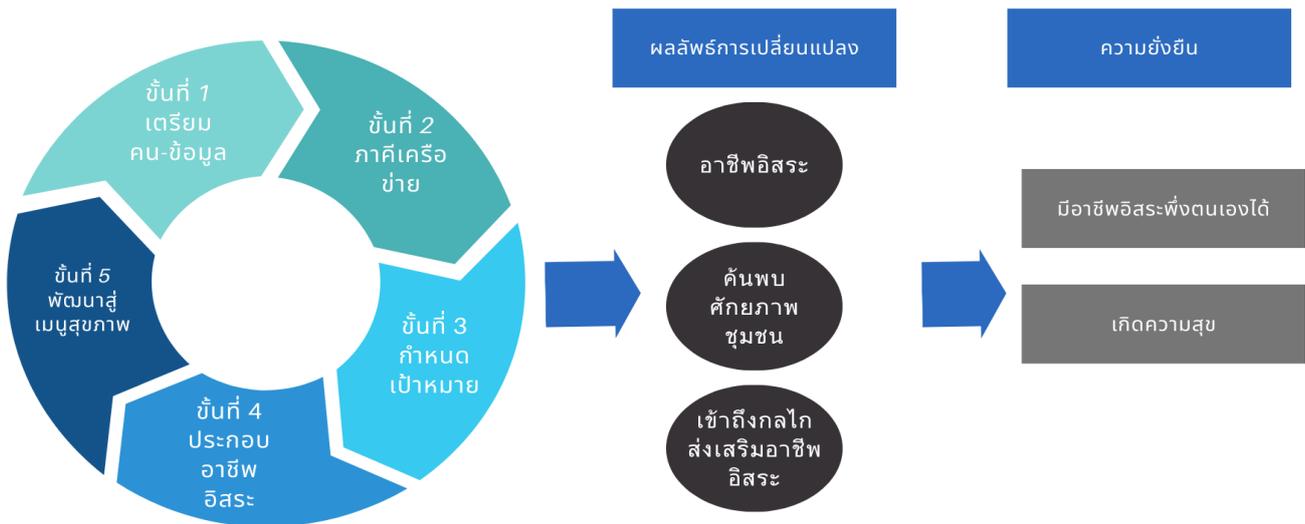
2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทชุมชน เป็นการสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มและชุมชน โดยอาชีพเสริมนั้นได้แก่ อาหารภูมิปัญญา ผลผลิตของตนเอง และโคกหนองนา เป็นต้น สอดคล้องกับ Budseeta (2022) การมีอาชีพเสริมเป็นการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ซึ่งอาชีพทางการตลาดที่พัฒนาขึ้น ผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพเดิมของตนเองได้ ส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถประกอบอาชีพที่ตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความมั่นคงทางรายได้ และความเป็นอยู่ อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมเสริมรายได้ให้กับผู้สูงอายุ

3) มีเครือข่ายในการหนุนเสริม เครือข่ายดังกล่าวโดยเฉพาะ อบต.บ้านป้อม ป้อม พัฒนาชุมชน พัฒนาการ และเกษตรอำเภอทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย โดยมีการดำเนินการด้านการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุด้วยกัน จากงานของ Arpakaro (2004) ในการสร้างเครือข่ายไม่ว่าจะเป็นในระดับบุคคล หรือในระดับองค์กรสามารถที่จะแก้ปัญหาได้ด้วยการเปิดโอกาสให้บุคคลและองค์กรได้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารรวมทั้งบทเรียนและประสบการณ์กับบุคคลหรือองค์กรที่อยู่ภายนอก ลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน ให้ความร่วมมือและทำงานในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน เสมือนเปิดประตูสู่โลกภายนอก ดังนั้นการรวมตัวเป็นเครือข่ายของหน่วยย่อยจึงประสานผลประโยชน์ต่อกันและกันในการก้าวเดินและมีความมั่นคงยิ่งขึ้น Phangnaren (2021) ด้านการสร้างเครือข่ายกลุ่ม ผู้สูงอายุที่มีความสัมพันธ์กัน มีโครงสร้างและระบบ ารจัดการการเชื่อมโยงกันก่อให้เกิดการสร้างกลุ่ม หรือการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ร่วมกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม

4) เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผู้ร่วมวิจัยสามารถขับเคลื่อนการประกอบอาชีพเสริมด้วยกระบวนการวิจัยได้ด้วยผู้ร่วมวิจัยเอง มีความเข้าใจบทบาทของภาคีเครือข่าย มีความสามารถในการค้นหาปัญหา ระบุปัญหา วางแผนดำเนินการ สร้างการมีส่วนร่วม การสะท้อนผล และการปรับปรุงการปฏิบัติการทำอาชีพอิสระของผู้สูงอายุได้ด้วยตัวเองที่นำไปสู่การแก้ปัญหาได้นั้น ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน ด้านเศรษฐกิจและสังคม สอดคล้องกับ Heamanik (2014) การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ หมายถึงการพึ่งตนเองด้านการผลิต การจำหน่ายและการตลาด เป็นลักษณะของเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง มีการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึงมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน โดยใช้วัฒนธรรมชุมชนและสิทธิชุมชน การพึ่งตนเองด้านจิตใจ หมายถึงการมีจิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหวกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น พึ่งตนเองด้านวัฒนธรรม คือการที่คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง ชยัน อดทน มีความสามัคคีกันช่วยเหลือกัน

## สรุปองค์ความรู้

การวิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพอิสระของผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติการ การสังเกต และการสะท้อนผล ใน 3 วงรอบ สำหรับรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย 5 กระบวนการ ได้แก่ (1) เตรียมคนเตรียมข้อมูลวิเคราะห์ระบบนิเวศอาชีพผู้สูงอายุ (2) ค้นหาภาคีเครือข่ายส่งเสริมอาชีพในชุมชน (3) กำหนดเป้าหมายในการสร้างอาชีพอิสระ (4) ขับเคลื่อนอาชีพอิสระผู้สูงอายุผ่านการทำอาหารภูมิปัญญา (5) พัฒนาคุณค่า ความหมายของอาหารภูมิปัญญาพื้นถิ่นพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบการเปลี่ยนแปลง 4 มิติ ได้แก่ 1) ค้นพบศักยภาพชุมชนและตนเอง 2) มีอาชีพเสริมภายใต้บริบทของชุมชน 3) มีเครือข่ายหนุนเสริม 4) เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 สรุปองค์ความรู้จากการวิจัยการพัฒนาารูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม

## ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

### ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

1. จากผลการสังเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม ทั้ง 5 ขั้นตอน มีความเชื่อมโยงกัน ดังนั้นนักวิจัยหรือหน่วยงานที่จะนำรูปแบบดังกล่าวไปปรับใช้ ให้เข้ากับบริบทของชุมชนของตนเอง
2. จากข้อค้นพบในด้านการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในชุมชน ผู้สูงอายุได้ทำสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างการเรียนรู้ด้านการเข้าถึงเครือข่าย ดังนั้นการที่หน่วยงานภาคีเครือข่ายในพื้นที่รับทราบความต้องการและการดำเนินกิจกรรมของผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดการทำงานที่เสริมกัน

### ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบรูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำรูปแบบนี้ไปกำหนดเป็นนโยบายหรือบรรจุในแผนการส่งเสริมของหน่วยงาน ทั้งนี้ควรมีการกำหนดกิจกรรมตามรูปแบบเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ ทั้งนี้อาจมีการปรับเปลี่ยนตามบริบทของชุมชน และบริบทของพื้นที่

### ข้อเสนอสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ได้รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม การศึกษาครั้งต่อไปอาจศึกษาผลการใช้รูปแบบการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุตำบลบ้านป้อม และพัฒนาเป็นคู่มือการสร้างเสริมอาชีพอิสระผู้สูงอายุ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

### กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ 2565 ภายใต้แผนงานวิจัย “การวิจัยและพัฒนาวิชาการรับใช้สังคมและท้องถิ่นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยมหาวิทยาลัยในพื้นที่” สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) คณะผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

### References

- Inthakarn K. et al. (2021). Promoting the quality of professional life of the elderly in Panare District Pattani Province. 14 th Humanities and Social Sciences Conference and 1<sup>st</sup> International.
- Junprasert T. et al. (2016). The process of preserving local culture to develop cultural networks for community strength. Case Study : Thai Phuan community, Nakhon Nayok Province. Research Report. Srinakharinwirot University.
- Puangngam, K. (2006). *New dimension, local government, decentralized vision and local administration*. Bangkok: Faculty of Social Work Thammasat University.
- Thakairaj P. et al. (2015). Potential Development of Older Persons for Sustainably Economic and Social Value Increment in the Areas of Sisaket Province. *Journal of Buriram Rajabhut University*. 7(1). January-June, pp.33-61.
- Arpakaro S. (2004). *Networks : Natural Knowledge and Management*. Bangkok : Project to Promote Learning for a happy Community.
- Phangnaren P. (2021). Community Participation in Career Development for Increasing the Elderly's income. *Dhonburi Rajabhut University Journal*. 15(1), January-June, pp. 42-58.

- Phaensomboon P. (2020). Elderly Freelance: Strengthening the system and mechanism for reducing economic inequality through the independent career promotion process of the elderly in Ban Pom Subdistrict Phra Nakhon Si Ayutthaya Province : Phase I. Research Report.
- Budseeta P. (2022). Development Marketing Career Skills for Aging : Learning to Promote Active Aging in Kamphaeng Phet Province. *Journal of Marketing and Management*. 9(1), January-June, pp.159-174.
- Heamanuk H. (2014). Self-Reliance for Sustainable Livelihoods of Ban Na Huai Khaen, Tan Sum District, Ubon Ratchathani Province. 4<sup>th</sup> Academic Conference Sustainable Development, pp. 312-320.
- Vijiypanya S. et al. (2017). The Networks for managing cultural Ecology according to Buddhist Principles in Phetchabun Province, Research Report, Buddhist Research Institute of MCU : Mahachulalongkornrajavidyalaya.
- Kongpradit S. (2015). Studying the tourism image of world heritage sites Ayutthaya In the eyes of foreign tourists, Department of Tourism and Hospitality, Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi.
- Boyatzis, R. E., (2006). An overview of intentional change from a complexity perspective. *Journal of management development*, 25(7), 607-623.
- Chen, H. M. & Wen Yen Chang, W.Y., 2010, The essence of the competence concept : Adopting an organization's sustained competitive advantage viewpoint. *Journal of Management & Organization*. 16(5), 677-699.
- Wallerstein, N. and E. Bernstein, Empowerment Education : Freire's Idea Adapted to Health Education, *Health Education Quarterly*, 15,4 : 379-394, 1988.
- National Statistical Office [www.service.nso.go.th](http://www.service.nso.go.th) Access on 2 September 2023
- Department of Mental Health <https://dmh.go.th/news-dmh> Access on 26 October 2023

